Լուսաբերոնեան Արարատ Ամսագրոյ։

Ներկայ տասնեւիններրորդ դարս ուսումնականութեան դրոշը իր ուսին առած կըփայլի. Հայկազեան որերաց ոգին ալ կարծես թէ ներքին ազդեցութեան եռանդ մը ունեցած է իր սրտին մէջ՝ նոյն դրօշը իր ձեռքին բռնած պարծելու. արդէն Օսմանեան Պետութեան ներքև գտնուած Հայաբնակ քաղաքներ ամենքն ալ ազգու բորբոքով վառուած ամեն տեղ դպրոցներ և ուսումնարաններ կան հաստատուած՝ թէ արական և թէ իգական սեռերու համար. որոց շարքի մէջ կգտնուի և մեր Կարուց քաղաքը և վիճակը, որ Օսմանեան Տէրութեան սահմանագլուխը մէկ անկիւն մը կհամարուի. քաղաքական ժողովուրդը դուրսի քաղաքներէ հաւաքուած երկու հարիւր տաի չափ խումբ մը կըկազմեն.դրեթէ մեծ մասը իրանց օրական ապրուստը միակ կարող կրնան ըլլալ ձեռք բերելու. 1853 թիւէն յետ՝ ժողովուրդը իրենց բարեկացութիւնը դպրոցի համար ձեռք բերելու որքա՛ն որ իրենց աշխատանքը չը խնայեցին, իրենց նպատակին համեմատ հովիւ մը չունենալուն ըրած ջանքերէն պտուղ մը չկարացին շահիլ. թէ և իրենց կարիքին բաղդատութեամբ մեծ ծախքեր ըրին քաղաքի եկեղեցին ի հիմանց նորոգելով՝ առաջնորդարան և վարժատուն շինելով, սակայն իրենց ցանկութեան նպատակին չէին ժամանած՝ իրենց մանկտիքը ուսման կարօտեալ մնալուն համար. ժողովրդեան իրենց զաւակները կրթութեան փափագները որ բորբոքած կար սրտերնուն մէջ, անիկա լրանալուն Տէր գործակիր հովիւ մ՚ալ պարգևեց գերապատիւ Գրիգորիս վարդապետը, որ երեք տարի միջոց կըլլայ նորին սրբութեան մեր քաղաքը շնորհ բերելը. ձեռնտուութեամբ բարեպաշտ իշխանաց քաղաքիս և հասարակ ժողովրդեան բաղձանքներս ամենն ալ տեղը հասուց, արական և իգական սեռերու ուսումնարան և դպրոց հաստատելով և բարեկարգութեան մէջ մտցնելով, որ հիմակու հիմա 120ին չափ մանկտիքը և ութսունի չափ օրիորդք՝ ուսման մէջ քայլ առ քայլ յառաջ կընթանան, և սորվելիքներն են մանկտեսաց, Քերականութիւն, Ազգային Պատմութիւնն, Աշխարհագրութիւն, Թուաբանութիւն և Վայելչագրութիւն, և օրիորդաց՝ հասարակ ընթերցանութիւն, քրիստոնէական, և վայելչագրութիւն. որոնք այս տարի երրորդ անգամ իրենց քննութիւնն տալով բաւական յառաջացել են թէ՛ մանկտիքը և թէ՛ օրիորդք. նոյնպէս և Կարսի բոլոր վիճակը՝ որ կըկարօտեր հովուական ամեն տեսակ բարեկարգութեանց, այն ևս ըստ կարի Գ. Գրիգորիս Հայր սուրբի ջանիւք քչիկ քչիք կարգի մտաւ քանի մը մեծ գիւղերու մէջ մասնաւոր դպրոցներ հիմնարկելով, որոնք երբէք չէին տեսած. նա մանաւանդ Հոռոմոսի վանքը՝ որ Անիի սահմանագլուխը կըգտնուի, որ վերը յիշած թուէն սկսեալ մինչ ներկայիս երկու տարի յառաջ բոլորովին խանգարուած և աւերման վիճակի հասած կար, այն ևս ջանիւք Առաջնորդ սուրբ Հօր Տէր Գրիգորիս վարդապետի անխոնջ աշխատութեամբ՝ շինութեամբ և բարեկարգութեամբ նորոգ վայելչութիւն մը ստացաւ, և որ ամենէն աւելի կարևորն էր՝ ժառանգաւորաց դպրոց մ՚ալ շինելով քանի չափ գիւղական մանկտիքը անոր ծոցը ժողովելով ուսում սորվելու շարունակութիւնը գործի դրեց. որով Կարուց քաղաքի կամ վիճակի ժողովուրդ մեծ մխիթարութիւն ունեցաւ, և կ՚յուսանք որ Նորին սրբութիւնն Գ. Գրիգորիս Հայր սուրբի անխոնջ աշխատանքը Կարս քաղաքը իր վիճակով ազգին նպատակին համեմատ ի շարս կրթեալ քաղաքաց մտնի. ուստի խնդրեմ Ձեր պատուական Արարատ ամսագրոյ մէկ անկունը տեղի շնորհէք համառօտ նամակիս հրատարակութեան։

Ղ. Հ. Գրիգորիս Հայր Գ. Գալանճեանց։

22 Սեպտեմբերի 1870
ի Կարս

Լուսաբերոնեան Արարատ ամսագրոյ.

Անցեալ սեպտեմբերի թիւ Ե. Արարատ պատուական ամսագրոյդ թերթերի մէջ հրատարակուած Երևանայ Փոխ—Թեմական Գեր. Մեսրոպը Վարդապետի Սմբատեանց առ Հայազգիս Երևանայ գրած հրաւէրը՝ (որոյ բովանդակութիւնն էր հանել Թեմական Հոգևոր Դպրոցը ոմանց իրա-

ւացի կամ անիրաւացի բամբասանքի տակից, երբ միայն ժողովուրդը ևս կճանաչէ իւր պարտքը դէպի Ուսումնարանը ևն. Հանդերձ 'ի ստորև եդեալ 15 յօդուածովք, որ 'ի մասին ընդունելութեան թոշակաւոր աշակերտաց, այո՝ ոչ սակաւ տպաւորութիւն ունեցաւ տեղւոյս Հայ ժողովրդեան վերայ։ Այս խօսքիս ապացոյց կարծեմ բաւական է մի օրուան մէջ եօթն թոշակաւոր աշակերտաց աւելանալը, յորոց երկուսը 'ի տարին երեսնեկան, երկուսը քսանական և երեքը տասնական մանէթով ընդունուեցան, որ առնէ ընդամենը 130 ռուբլի։ Սրանցից յառաջ սկսեալ Մայիսի մէկից մինչև ամսոյս 15-ն թոշակաւորների թիւը հասած էր քառասունի, հինգ ևս յետոյ աւելացան,—52. իսկ բոլորի թիւը այժմ 8 ն աղքատ ու որբ ձրիավարժից հետ.—60. հետզհետէ էլ շատանալու վրայ են. ուրեմն յոյս կայ մինչև տարւոյս վերջը Դպրոցը ունենայ 80 թոշակաւոր և 20 ձրիավարժ աշակերտներ։ Փառք և պարծանք կլինի դպրոցին, եթէ կարողանայ 100 աշակերտ օրինաւոր կրթել ու դաստիարակել. բայց այս ինչո՞վ կլինի, եթէ ոչ ուսեալ և փորձառու վարժապետներով, արթուն և սրտացաւ հոգաբարձուաց վերահսկութեամբ. որպիսի յուսով ծնողք ըստ իւրեանց կարողութեան չ'ինայելով տարեկան սահմանուած մի քանի մանէթ տուրքը, ուղարկում են իրանց որդիքը դպրոց, դեռ իրրև փորձ. Աստուած տայ շուտով բարեկարգուի, որ ժողովուրդը տաք սրտով իր ուշքը միշտ դարձրած ունենայ դէպի հոգևոր դպրոցը։ Ասացինք "դեռ իրրև փորձ՝" վասն զի նոքա քաջ գիտեն ինչ որ այժմ պակաս է, բայց համոզուած լինելով իմ նորա և միսի խոստմանը և յուսադրութեանը, օր ըստ օրէ շատանում են աշակերտաց թիւը. ուրեմն եթէ դպրոցը բարեկարգ վիճակի մէջ լինի, էլ ի՞նչը կենայէ ժողովուրդը իւր որդւոց լուսաւորութեան համար։ Ես որ գրեթէ միշտ ժողովրդի կեանքի մէջն եմ գտնուում. հաղար անգամ լսած եմ, որ նա պատրաստ է ոչ միայն այն տալու. ինչ որ իրանից կպահանջեն, այլ և կամաւոր առատ ընծայաբերութիւններ առնելու, ստորագրութիւններ բանալու, վաճառաշահութիւնից մասն հանելու, կտակարարներից բաժին ստանալու, 'ի յիշատակ հոգւոց հանգուցելոց փոխանակ հացկերութի՝ դպրոցը շահելով միմեանց օրինակ լինելու և այլ զանազան օգտաւէտ աղբիւրներ գտնելու, որովք դպրոցը կարողանայ ժամանակին ապահովուած լինիլ մի այնպիսի դրամագլխով, որ էլ սորան նորան չ'կարօտելով յառաջ տանէ իւր ազատ քայլը. գեղեցի՞կ ցանկութիւն. —ժողովրդի այս տեսակ գովելի ցանկութիւնը գլուխ բերելու համար, թէ ի՞նչ է պակաս մնում դպրոցին, այժմէն համար տանք։ Նորա պահանջը շատ դժուար բան չէ, որ եթէ կատարուի, իւր ցանկութեանը հասած է։ Նա խնդրում է տպագրուած մի փոքրիկ տետրակ միշտ իւր աչքի առաջը ունենալու. միտքն ի՞նչ. այս թէ՝ ի՞նչ նպատակի է ծառայում իւր ուսումնարանը. ի՞նչ պարտք և իրաւունք ունին հոգաբարձուքը և ի՞նչ պարտք վարժապետները. ո՞րպիսի ուսումնարաններում պիտի աւարտած լինին վարժապետները իւրեանց ուսման ընթացքը և ո՞րպիսի վկայագրով. ի՞նչ օգուտ կամ վնաս կարող է բերել մէկը միւսի դասով պարապելը, կամ մի վարժապետ եթէ միայն տկար չէ, և ամսուան մէջ մի քանի անգամ յետ է մնացել իւր պաշտօնից*), ի՞նչով պիտի նա տու-

(*) Երանի՞ թէ մեր Ազգային ուսումնարաններում Պ. Պ. ուսուցչաց շատ անգամ իւրեանց անձնական գործոց պատճառաւ դասերը թողնելու մնասակար սովորութիւնը իսպառ կարճուէր, եւ հարիւրաւոր հոգի հեռաւոր եւ մերձաւոր տներից ոչ միայն ի զուր կոշիկ մաշելով, այլ մանաւանդ թէ իրանց ամենաթանդ ժամանակը կորցնելով չգային դասատան մէջ վիզները ծռած սպասէին ուսուցչի իբրեւ իւր ազատ կամքիցը կախուած գալստեանը, ու ողորմելիքը թափուր իւրեանց մտաւոր շահից դուրս, գնային այն տեղից։ Ո՞րպիսի ցաւալի՛ վիճակ. դիցուք թէ նոցա հասակը տակաւին չէ ներում ճանաչել իրանց ապագայ օգուտն ու վնասը։ Արդեօք քան զայս աւելի ծանր պատասխանատուութիւն կայ առաջի խղճի մարդկութեան. եւ մթթէ ուրիշ գործերը աւելի մեծ ու հարկաւորագոյն են քան թէ ուսումնարանի գործը, որ զոհ պիտի գնայ ամեն մի չնչին բանի համար։ Առաջին գործը ուսումնարանն է. միւսները երկրորդական, երրորդական են. որոնք

ժի, և ի՞նչով խրախուսուի, եթէ աշխատել է միշտ և ցոյց տուել տարուան վերջը լաւ պտուղ։ Ի՞նչ և ի՞նչ պիտի լինին ուսանելի առարկայքը և քանի՞ լեզուներով. քանի՞ դասատուն պիտի բաժանուի, և իւրաքանչիւր դասատան մէջ իւրաքանչիւր առարկաներից որչափ պիտի անցնեն աշակերտք մի տարուան ընթացքում՝, և որպիսի դասագրքերի վերայ։ Նաև բաց ի աշակերտաց տարեկան թոշակաղրամը և ժողովրդի կամաւոր նուիրագործութիւնը՝ Մայր Աթոռի կողմից նուիրուած ի՞նչ հաստատ աղբիւրներ պիտի ունենայ դպրոցը ևն. ևն. իսկ ինչ որ կվերաբերի աշակերտաց ընդունելութեանը, արդէն հաճելի է ժողովրդին յիշեալ Գեր. Մեսրոպ Վարդապետից առաջարկուած 15 յօդուածով կանոնները. և այն հիման վերայ ևս տալիս են շատերը իրանց որդիքը ուսման. բայց շատերն էլ սպասում են տեսնել սրանց հետ միասին սահմանափակուած և միւսները, որպէս զի անկասկած լինին, և այնպէս ջերմեռանդ սիրով ու կատարեալ յուսով յառաջ խաղացնեն իւրեանց ղաւակունքը ուսման փառաւոր ասպարիզի մէջ։ Փառք և պատիւ Աղգայնոցս, որ օր ըստ օրէ իւր բարոյական և մտաւորական օգուտը ճանաչելու վրայ է. մեղք այնպիսեաց, որոնք խոչընդոտն լինելով կդրկեն ժողովուրդը այս օրինակ հասկացողութիւններից և կդարձնեն բարենպատակ ճանապարհից։

Աւելորդ չեմ համարում Մայիսի մէկից մինչև ցայսօր այս սուրբ բուրաստանիս մէջ հաւաքուած բանաւոր ծաղկանց թիւը իւրեանց տարեկան արդեանց հետ մի առ մի այս տեղ նշանակել, զոր խնդրեմ բազմաշխատ Խմբագրութենէդ՝ սորա հետ միասին տեղի շնորհել՝ յաջորդ ամսատետրակիդ Աղգաշահ թերթերի մէջ, առ այժմ իբրև առհաւատչեայ ի կատարումն Աստուծով ցանկութեան սրտից մերաղնեայց քաղաքիս և յառաւել ոգևորումն նոցին առ այս հետաքրքիր խնդիր։

Վերակացու Թեմական Դպրոցին Երեւանայ

Ակիմեան Գ. Փէլէպպոսեանց։

է 24 Հ-է. 1870 -ին

ՅԵՐԵՒԱՆ։

ԱՇԱԿԵՐՏՔ ԹԵՄԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԻՆ Հ. ԵՐԵՒԱՆԱՑ.

Թ-շ-է-ն-ր։

Հմր.		ռ.
1	Ստեփաննոս Գէորգեան	30
2	Վարդան Տէր Սարգսեան	30
3	Երուանդ Մկրտչեան	30
4	Գէորգ Ստեփանեան	30
5	Աղէքսանդր Յակոբջանեան	30
6	Համբարձում Տէր Յովհաննիսեան . .	20
7	Կարապետ Մեսրոպեան	20
8	Աբրահամ Սարգսեան	20
9	Անտոն Յովհաննիսեան	20
10	Մկրտիչ Տէր Մարտիրոսեան	20
11	Յովհաննէս Եղիազարեան	20
12	Մարտիրոս Դաղեան	20
13	Շամիր Մկիչ Փաշայեան	20
14	Ստեփան Գէորգեան	20
15	Ստեփան Յոհաննեան	10
16	Յակոբ Սարգսեան	10
17	Մարտիրոս Սարգսեան	10
18	Գէորգ Յովսէփեան	10
19	Կարապետ Տէր Սարգսեան	10
20	Յովհաննէս Գրիգորեան	10
21	Աւետիս Նազարեան	10
22	Մատթէոս Տէր Մատթէոսեան . . .	10
23	Գրիգոր Տէր Մատթէոսեան	10
24	Սմբատ Թէումեան	10
25	Յովհաննէս Գէորգեան	10
26	Գէորգ Թադէոսեան	10
27	Եղնակ Աղէքսանդրեան	10
28	Մկրտիչ Մկրտչեան	10
29	Համբարձում Գարրիէլեան	10
30	Աղէքսանդր Աղաջանեան	10
31	Ալիբէկ Իրզայ-Գուլի բէկ օղլի . . .	10
32	Վասակ Տէր Մկրտչեան	10
33	Սամսոն Եղիազարեան	10
34	Արամ Գէորգեան	10
35	Գէորգ Ստեփանեան	10
36	Յարութիւն Սարգսեան	10
37	Յովակիմ Յովհաննէսեան	10
38	Ստեփան Աբրահամեան	10
39	Երեմիա Ստեփանեան	10
40	Կարապետ Մկրտչեան	10

պիտի անշուշտ զոհել առաջնոյն. եւ ինչ զոհ, ինչ բարերարութիւն Պ. ուսուցչի կողմից, քանի որ նորա իսկական պարտականութիւնն է, եթէ ոչ ընդհանուրի օգուտը մասնաւորից միշտ բարձր դասելու դիտմամբ, գոնէ փոխարէն այն վարձուց, որ նա ստանում է. այլապէս չէ կարելի։ Ուրեմն պէտք է աշխատել, որ ասեն «Արժանի է մշակն իւրում վարձու»։ Ով այսպէս չէ հասկանում եւ ընդունում, մի խօսքով նա վարժապետ չէ, ի զուր է այդ կոչումը վրեն առնում, ինքը շահվում եւ ուրիշներին վնասում։

41	Ադամ Գէորգեան	10
42	Միհրան Տէր Մաթէոսեան. . . .	10
43	Դանիէլ Տէր Գրիգորեան	10
44	Համբարձում Յակոբ-ջանեան . . .	10
45	Եղիշէ Սուքեասեան	10
46	Յովհաննէս Յարութիւնեան . . .	10
47	Աղեքսանդր Արիստակէսեան	10
48	Աղեքսանդր Փիլիպպոսեան	10
49	Գաբրիէլ Յովհաննիսեան	10
50	Ամբրոսիոս Աթանասեան	10
51	Ենոք որդեգիր Մկրտչի Յակոբեան . .	10
52	Պետրոս Յարութիւնեան	10

Չքաւորք.

53	Միհրան Տէր Գէորգեան	
54	Տիգրան Տէր Մաթէոսեան	
55	Գրիգոր Հայրապետեան	
56	Աղեքսանդր Մուրատեան	
57	Աղեքսանդր Վասիլեան	
58	Մնացական Ռոստոմեան	
59	Միքայէլ Կարապետեան	
60	Սարգիս Յովսէփեան	

Գրեալքն ընդ համարօք 2, 6, 19, 24, 28, 32, 47, 48 և 56 աչացաւութեամբ և այլ տկարութեամբ գտանին այժմ 'ի բացակայութեան։

Ս. Գ. Փիլիպպոսեանց

Խօշկաշինեան Արարատ ամսագրոյ

Արարատը իւր Բ. տարւոյ Ամսագրի Ը. Թ. թերթերի մէջ՝ տպագրութեամբ հրատարակած է, թէ՝ Նուխւոյ Փոխանորդ Արժանապատիւ Հ. Արիստակէս Վարդապետը՝ ըստ իւրում ազգասիրական ջերմեռանդութեան՝ կարգադրած որոշած է, որ նոյն վիճակի մէջ երկու կեդրոնական տեղերում դպրոցներ բացուի, որոնք իւր նկատողութեամբ և անձնադիր հոգացողութեամբ՝ անշուշտ ժողովրդոց փափագանաց պէտք է օժանդակեն, նոցա զեռափթիթ ուսումնակարօտ որդւոց առաջը ուսման մէջ՝ մտաւոր և բարոյական դաստիարակութեան և կրթութեան լայնարձակ ասպարէզը բանալով, աղատաքալք պիտի գործէ իւրեանց ցանկութեան մէջ յառաջ երթալու։ Այս դպրոցները, որ բացուելու են իւրաքանչիւր գաւառակաց մէջ, սահմանեալ կեդրոնատեղերում, լինելու են մէկը 'ի Խօշկաշէն Անապատ, որ յառաջ ժամանակաւ ևս նպաստաւորաց դանուած է իւր շրջակայ արդի գիւղական բնակչաց՝ ուսման կողմանէ, իւր շէն և հաստատ ժամանակներում, թէպէտ և ի դժբաղդութիւն ազգի՝ եօթանասուն կամ ութսուն ամաց 'ի վեր ցայժմ՝ աւերակ և անշէն է, ինչպէս ականատես հաւաստաւոր անձինք կպատմեն. և միւսը 'ի Ղայարաշի բազմամարդ գիւղումը, որ զարձեալ մօտ է իւր շրջակայ գիւղերին, կարծես թէ՝ կեդրոնացած է միւսների մէջ. որովհետև խօսքերնիս ուսումնարանի կառուցման վերայ է, ուստի այս տեղ վերջ դնելով վերոգրեալ տեղագրութեանց՝ դէպ 'ի ուսումնարանի շինութիւնը դառնանք։

Այժմ մեծ ջանքով Խօշկաշինու անապատի դպրոցի շինութիւնը յառաջ կընթանայ, և փոքր միջոցի մէջ կանոնաւոր կերպով դպրոցը իւր հաստատ շարունակութեան կարգի մէջ կ'մտնէ. և այս առիթով՝ նոյն մենաստանն վերանորոգութեամբ առաջնոյն նման՝ լուսաւորութեամբ կ'պարծենայ շնորհունակ զաւակներ ծնանելով, վասն զի գաւառական ազգայինք մեր իրանց նախնի համակրութիւնը պահելով դէպի սուրբ Մենաստանը, դաստիարակեալ որդւոց յառաջադիմութեամբ ևս պիտի ուրախանան յոյժ։ Այս ազգային յառաջադիմութեան նպաստող ձեռնարկութիւնը, որ անակնունելի էր շատերի մօտ, եթէ Նուխւոյ գաւառների մէջ ևս այդպիսի մի ազգասիրական վսեմ գործոց և եռանդից շարժումն կ'տեսնուի, մեծ ուրախութիւն առթեց առհասարակ ամենեցուն, և ամենուն դէմքի վերայ ցնծութեան նշաններ փայլեցուց. ո՞հ, ո՞վ չի տեսնր իւր ազգի կուրութիւնը՝ վշտակցութեամբ սրտի, և ո՞վ չի գթար կարեկից հոգւով՝ իւր ազգային եղբօր մտաւոր և բարոյական հիւանդութեանը վերայ. անհնարին է յուսալ այդ, վասն զի նա ազգի կենդանի անդամ չէ. եթէ առ եղբայր իւր կարեկից չէ, չէ նա անդամ ազգի, երբ տկար ազգակցի առողջութեանը զուարթագէմ չ'զտնուիր։

Վերը ասացինք, թէ դպրոցի շինութիւնը փոքր միջոցի մէջ կատարումն կ'ստանայ, և կանոնաւոր շարունակութեամբ յառաջ կընթանայ՝ 'ի զարգացումն Հայ մանուկներոյ, չեմ սխալվում ա-